

Emocionalno in spolno nasilje v partnerskih razmerjih

Saša Kmet*

Prispevek se osredinja na izbrane vidike kriminologije in viktimologije intimnih odnosov. V prvem delu avtor predvsem s psihološkega vidika osvetljuje nekatere značilnosti čustvene dinamike (nasilnih) partnerskih razmerij, pri čemer je njegova temeljna ambicija uvesti bralca na tozadevno, sicer v domačem znanstvenem raziskovanju zapostavljeno področje »kriminologije emocij«. Potem ko izpostavi kriminološko-viktimološki pomen (ne)pojavnosti nekaterih konkretnih čustev v partnerskem odnosu, se pisec ustavi pri konceptualnem razmerju med psihičnim in emocionalnim nasiljem ter kritizira reifikacijo prvega in tista razumevanja v literaturi, ki postavljajo obravnavani kategoriji v položaj nad- ali podpomenskosti. V drugem delu sestavka avtor obravnava osnovna fenomenološka vprašanja posebne vrste spolnega nasilja med (potencialnima) partnerjema, tj. t. i. posilstvo na zmenku, ki si zasluži pozornost (v slovenskem prostoru do zdaj pomanjkljive) kriminološke stroke zaradi številnih značilnosti, nevarnosti in protislovij, ki se porajajo v povezavi s tem pojavom. Po njihovi predstavitvi pisec sklepno opozori še na nujnost zavedanja nekategoričnosti ob primerjalnem vrednotenju »tradicionalnih« razmerij moški – ženska, storilec – žrtev.

Ključne besede: spolno nasilje, emocionalno nasilje, nasilje med partnerji, viktimologija

UDK: 343.54 + 176

Uvod v intimni odnos kot predmet kriminološkega in viktimološkega preučevanja

*Z dežja pod kap, odbije zadnja ura,
šepet grotesken v dušo brazde reže...
Izplov, ne da bi ribič dvignil mreže,
kar Svet je bil, zdaj nema je figura...*

Če in dokler je in ostaja ljubezen¹ »most srca med ločenostjo in enostjo«, kakor pravi K. Keyes,² se bomo z neprikrito »strastjo«³ posvečali na eni strani vsem lepotam medosebnih interakcij, na drugi pa vsem nevarnostim, ki jih prinaša tako

občutljivo področje, kot so odnosi med spoloma.⁴ Čeprav bo ta sestavek predvsem psihološko usmerjen, bomo spoznali, da in kako so manifestacije partnerstva pomembne tudi s kriminološkega (viktimološkega) vidika. Predmet mojega osrednjega zanimanja bo psihologija čustvovanja v partnerskem odnosu. Čustvovanje je eden ključnih dejavnikov pri razvoju in ohranjanju pojavnosti, ki lahko izkrivijo intimno razmerje v tolikšni ali celo večji meri, kakor bi ga lahko oziroma morale plemenititi. Zakaj partnerski odnos pogosto ni »varno zavetje v krutem in nevarnem svetu« (Marcus & Sweet 2003: 313)?

neodvisno od čustvujočih subjektov. Kljub temu ostaja v kolektivnem nezavednem slehernega »romantiziranega« zahodnjaka, ki se ji kljub nasprotnim zagotovilom psiholoških ved najbrž ne more v popolnosti izogniti in se z njo še vedno ukvarja tako ali drugače.

* Saša Kmet, univerzitetni diplomirani pravnik in doktorski kandidat na Pravni fakulteti v Ljubljani, diplomirani *Transactional Analysis Practitioner*, mladi raziskovalec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani (sasa.kmet@pf.uni-lj.si).

¹ Poglobljanje v psihologijo, filozofijo, mistiko itn. Ljubezni bom bralcu prihranil, ne samo zaradi pomanjkanja prostora, ampak tudi zato, ker je psiholoških razlag ljubezni (pre)mного (prim. npr. Berscheid 2006: 171–183), še več filozofskih, kaj šele mističnih. Prav tako je ljubezen najverjetneje ena najpogostejših tematik, pri kateri ljudje s skrajno nejevoljo dopuščajo komur koli, da jim skuša pojasniti nekatere povezane psihološke »resnice«. V najslabšem primeru na ta način vztrajajo pri morebitnih osebnih »patologijah«, a vendarle jim ostaja neodtujljiva pravica odločati o lastnem življenju.

² Gre za eno od ponazoritev »staplajoče« ideje o ljubezni, ki je arhetipska, mistificirana in najverjetneje disfunkcionalna. Prav tako opredmeti (reificira) ljubezen v pojavnost, ki kakor da obstaja ne-

³ Izraz »strast« izvira iz istega besednega korena kot glagol »stradati« ali samostalnik »stradanje«, ponovno v nasprotju z idejami v predhodni opombi omenjenega zahodnjaka pa pojav vsebuje precej bolj neprijetno (celo negativno) konotacijo, kakor bi morebiti bežno pomislili.

⁴ Ukvarjanje s to tematiko nujno prinaša nekatere terminološke in pojmovne težave. Ljubezenski odnos med partnerjema je pravzaprav nemogoče ekskluzivno poimenovati. Namreč – mogočih partnerjev je več vrst (imamo npr. tudi poslovne), odnos »med spoloma« izključuje specifična posameznika, »ljubezni« je prav tako več vrst (kakšne težave to povzroča, je drugo vprašanje), več je možnih »intimnih«, »tesnih« odnosov itn. Zoran Milivojević (2004: 18) v predgovoru sijajne monografije o predstavah o ljubezni »prizna«, da uporabljamo izraz partnerski odnos zaradi odsotnosti boljših. Tudi meni ne preostane nič drugega, kakor da se tovrstnemu pogledu pridružim.

Prispevek poskuša uvajati stroko na področje »kriminologije emocij« (Muršič), ki jo lahko opredelimo kot »kriminologijo upoštevanja emocionalnih razsežnosti kriminološko zanimivih pojavov« (Muršič 2008a: 63). Ambicija sestavka je vsaj nekoliko zapolniti vrzel, ki jo zaznavam v tem delu znanstvenega raziskovanja. Po mojem videnju namreč v slovenski literaturi obstajata dva pola pristopov k problemu. Prvi (niti ne zelo obsežen) se ukvarja s konkretnimi značilnostmi posameznih vrst nasilja v tesnih odnosih (poleg partnerstva zlasti nekoliko širše – v družini), pri čemer sicer upošteva emocionalnost, a se ji ne namenja sistematična pozornost.⁵ Drugi pristop (npr. Muršič 2008b) razčlenjuje pomen čustvenih interakcij v kriminološkem diskurzu splošneje. Mitja Muršič integrira psihologijo, filozofijo ter mikro in makro sociologijo emocij, ki jih poveže v teoretske zastavke »kriminologije emocij«. Tudi sam sem doslej razvijal ideje iz bolj splošne perspektive in se osredotočal na raven »družbene« psihologije (npr. Kmet 2008: 151–173). V pričujočem članku pa uberem srednjo pot – lotevam se konkretne problematike nasilnosti v partnerskih razmerjih, ne da bi se izognil sistematični vpeljavi dognanj psihologije emocij. V drugem delu se posvečam izbrani posebni temi, ki si po mojem mnenju prav tako zasluži ustrezno pozornost, njen pomen pa utemeljim na ustreznem mestu.

Trditi, da je intimno razmerje že omenjeno »varno zavetje« samo po sebi, je seveda zmotno in naivno. Prav nasprotno – vključenost v tovrstne medosebne odnose *povečuje* možnost, da posameznik postane žrtev fizičnega, psihičnega ali katere druge oblike nasilja,⁶ prav tako je ta korelacija toliko močnejša, kolikor dlje razmerje traja, tj. kolikor večja je stopnja čustvenega vlaganja in zavezanosti odnosu. Druga stran medalje stopnjevanja možnosti viktimizacije je obstoj okoliščin, ki morebitnemu storilcu omogočajo razviti in uresničiti nasilne težnje kakršne koli narave do partnerja.⁷ Marcus in Sweet (2003: 314)

⁵ Ambrož (2003: 15–22) se je v svojem prispevku (kakor bo prikazano v nadaljevanju, mestoma morda nedoslednem ali celo zavajajočem) domači kriminološki in viktimološki znanosti posvetil psihičnemu nasilju med partnerjema, nekoliko podrobneje pa še dinamiki odnosa, prežetega s čustvom ljubosumja. Pisec sicer kratko preleti razvoj osredotočanja na različne pojavne oblike medosebne nasilja – preučevanje družinskega nasilja od 60. let prejšnjega stoletja dalje je sprva namenjalo največ pozornosti fizičnemu nasilju nad otroki, nato nad ženskami, sledilo je »odkritje« spolnega nasilja v družini, v začetku 90. let pa se je začelo bolj sistematično opozarjati tudi na psihično nasilje med partnerjema (prav tam: 15). Razvoj, ki nedvomno kliče k zavedanju pomena in potrebi umestitve psihologije emocionalnosti med nakazana vprašanja.

⁶ Zamislilo si jih lahko še kar nekaj. Npr. ekonomsko nasilje nad nepreskrbljenih partnerjem – je to »podvrsta« psihičnega? V nadaljevanju si bomo ogledali, kako z nekaterimi nad/podpomenkami v kontekstu mojega zanimanja ravna Ambrož.

⁷ Takoj je treba pripomniti, da gre za trditev vrednostno nevtralne oziroma neočitajoče narave. Pogosto se namreč dogaja, da nasilje

postavlja osnovno tezo, da določene značilnosti čustvovanja v razmerju na eni strani spodbujajo, na drugi pa zavirajo razvoj nasilnosti. Katere so te značilnosti, me bo zanimalo v nadaljevanju. Pomembno je, da se zavemo resnice, pred katero marsikdaj zatismo oči in ušesa – toliko kot lahko intimni odnos »ponudi« možnosti sreče, podpore in izpopolnitve, toliko lahko »ponudi« tudi možnost destruktivnosti.⁸

»Kače v ljubezenskem vrtilčku« – (nasilna) čustvena dinamika partnerskih razmerij

*Ko vedel bi, da Zvezda kdaj zaide,
ne bi se zbujal v nedrju Tvoje rose...
Polet brezglav, nad óstjo starke kose
lebdel sem, v srcu branil si privide...*

Evolucijski pristop, v skladu s katerim je pojav ljubezni drugo ime za kompleksen sklop prilagoditev, namenjenih reševanju specifičnih problemov preživetja in razmnoževanja,⁹ spodbija nekatera razširjena prepričanja o fenomenu, npr. »ljubezen je slepa«,¹⁰ »ljubezen je pogruntavščina zadnjih stoletij«,¹¹ »ljube-

v odnosu pomeni preigravanje ali ponavljanje kompleksnih psihičnih vzorcev, ki najverjetneje izvirajo iz zgodnjega otroštva in za nasilneža niso nič več in nič manj kakor dejavnik psihološke prisile. V tovrstnih primerih »plesa« med partnerjema, ki se nista našla po »naključju«, meja med storilcem in žrtvijo ni tako jasna in toga, kakor bi bilo morebiti pričakovati na prvi pogled.

⁸ Na več mestih v psihološki literaturi najdemo opredelitve partnerskega razmerja kot npr. »najpogostejšega vira sreče in stresa«, »vira psihičnega zdravja in psihične bolezni« ipd. Prim. poglobljeno razpravo o tej paradoksnih »dvojni« naravi intimnih razmerjih v Kanduč 2003: 197–227.

⁹ Podrobneje o evolucijskopsiholoških vidikih spolnosti, zaljubljenosti in ljubezni glej Wright 2008: 25–147.

¹⁰ »Slepa« je kvečjemu zaljubljenost. Prim. Miličević 2004: 123–149.

¹¹ Dejstvo večje razširjenosti t. i. dogovorjenih porok v zgodovini nasprotju z današnjimi »iz ljubezni« (ob ciničnem pomisleku na število razpadlih zvez in ločitev) ne dokazuje odsotnosti (skorajšnje) univerzalnosti pojava tega čustva. Prim. Hatfield & Rapson 2005. Univerzalnost psiholoških »mehanizmov« morebitnega evolucijskega prilagajanja v kontekstu ljubezni ne pomeni hkratne nujnosti takih »otipljivih« manifestacij – kakor lahko hipotetični posameznik preživi življenje brez trohice »partnerske« ljubosumnosti (ker mu npr. partner zanjo nikoli ne ponudi »razloga«), tako lahko (od)eksistira tudi povsem »brez ljubezni« (Buss 2006: 67). Nasprotno kljub poskusom zatiranja romantične ljubezni v različnih zgodovinskih okoliščinah vendarle vedno obstajajo posamezniki, ki »kljubujejo« ponazarjajo to »univerzalno inherentno« ljubezni v človeškem življu, spomnimo se zgolj na znameniti t. i. Romeo-Julija učinek v psihologiji. Prav tako se v poligamnih kulturah pogosto dogaja, da se (vsaj – ljubezen, tudi v »najzlahtnejšem« pomenu besede, namreč ni nujno omejena le na enega partnerja) ena od številnih porok zgodi »iz ljubezni«.

zen je omejena na zahodni svet¹² itn. Ljudje smo »socialne živali«, ki se združujemo v skupine, tako širše kakor »ožje« (morda dvojice), v katere vlagamo velik del svojih psiholoških, emocionalnih in materialnih virov.¹³ Po Bussu (2006: 66) ima ljubezen v evolucijskem smislu naslednje naloge: (1) prikaz reprodukcijsko pomembnih virov; (2) zagotavljanje spolnega dostopa; (3) signaliziranje seksualne zvestobe; (4) utrjevanje ekskluzivnosti razmerij z »varovanjem« partnerja; (5) prikazovanje zavezanosti; (6) utrjevanje dejavnosti, ki vodijo k uspešnemu nadaljevanju vrste; (7) vlaganje v starševstvo.

Buss brez nepotrebnega odlašanja posebej omenja paradokso naravo ljubosumja, ki »izvira iz globoke ljubezni, pa vendar lahko uniči še tako harmonično razmerje« (prav tam: 73).¹⁴ Če na tem mestu zanemarim avtorjevo očitno opredeljenje čustva (kar pa ne pomeni, da ga ne kritiziram), velja omeniti Milivojevičeve opredelitev, po kateri je ljubosumnost »vrsta strahu, ki ga subjekt občuti, ko ocenjuje, da obstaja nevarnost, da bi oseba, ki jo ljubi, vzljubila koga tretjega. Za čustvo ljubosumja je potreben trikotnik – prvega je strah, da bo ljubljeni drugi vzljubil nekoga tretjega.¹⁵ Pozitivna funkcija čustva ljubosumja je, da motivira osebo k dejavnosti, s katero bo ohranila ljubezen ljubljene osebe« (Milivojevič 2008: 647).¹⁶ Skratka, kar nekaj zanimivosti. Med drugim za

koga presenetljiva ugotovitev, da je ljubosumje v osnovi strah. Presenetljiva zato, ker si marsikdo ljubosumnega človeka rad predstavlja kot podobo napadalnega ali celo nasilnega osebkca, ki skuša na ta način obdržati, »kar mu gre«. Ob tem se mu na pamet pritihotapi še spomin na kakšen konkreten primer zločina »iz strasti« in krog je sklenjen.

»V resnici« so to vprašanja različnih emocionalno-vedenjskih sklopov oziroma t. i. taktik ljubosumja, ki izvira iz temeljnega strahu.¹⁷ Slednje se razlikujejo tudi z vidika namena ali cilja čustva ljubosumja – ohranitev partnerskega odnosa namreč ni vedno v ospredju (pa tu niti ne izražam posmehljivosti do tovrstnih, za koga morda preveč idealističnih pogledov). Za kriminologijo je najpomembnejši sklop *sovražstvo-uničenje*.¹⁸ Subjekt postane destruktiven, destrukcija pa je usmerjena ali proti ljubljeni ali proti tretji osebi. Bistveno je, da sta oba dojeta kot dehumanizirana sovražnika, ki ju je treba uničiti. Nasprotnika zato, ker brez kakršnega koli subjektovega povoda skuša zavestno in namerno uničiti njegov

bili naklonjenost in ljubezen čustvi, ki kot taki nista stvar razumske izbire, zato ju tudi ni mogoče izterjati. Ljubosumje naj bi nastalo na temelju prepričanja, da je »količina« ljubezni, ki jo lahko posameznik občuti in (raz)da, omejena (kar drži, vendar v glavnem iz »pragmatičnih« razlogov, kot so omejene zmogljivosti našega možganskega delovanja, ki preprečujejo internalizacijo (pre)velikega števila ljubljenih »objektov«; omejena psihološka in fizična sredstva, ki jih lahko vlagamo v tovrstna razmerja; količina časa, ki jo lahko namenimo itn.), zato bo ljubezen, ki jo bo B naklonil(a) C-ju, nujno odzeta A-ju. Slednja domneva je po mojem skromnem mnenju očitno preveč radikalna in ustreza napačni predstavi o ljubezni, da je mogoče ljubiti le eno osebo hkrati, kar pisec sicer pravilno ugotavlja, vendar pa je na tej osnovi utemeljevati (ne)smiselnost (ne)zvestobe vsaj zelo občutljivo. Prav tako je problematična navedena avtorjeva trditev, ki osvetljuje njegov pogled na razmerje med razumom in čustvi oziroma napeljuje k sklepu o prepadu med tema pojavnostma. Dodati velja še Ambrožev pogled: »Zdi se, da Primorčeva, sicer logična analiza, spregleda dejstvo, da je ljubosumje (ravno tako, kot to velja za ljubezen in naklonjenost) čustvo, ki se izmika razumskemu nadzoru. Čeprav se da z racionalizacijo tudi na emocionalnem področju nedvomno marsikaj narediti, se zdi, da ta metoda ne more odpraviti občutkov ljubosumja v celoti, vsaj pri vseh ljudeh ne« (Ambrož 2003: 18–19). Hja, zdi se tudi, da iz slednje »kritike« veje vsaj implicitno prisotno nakazovanje nekakšnega (v zgodovini filozofije, zlasti pa krščanske teologije dobro znanega) »svetobolnega« prepada med razumom inemocijami oziroma nedovoljšnje zavedanje vsepri-sotne logike čustvujočega subjekta, pa tudi (sicer manj pomembno) ne-razlikovanje med fiziološkimi občutki ter »visceralnimi, motoričnimi, motivacijskimi in mentalnimi« emocijami.

¹⁷ V Milivojevičevi terminologiji govorimo o metaemocijah (Milivojevič 2008: 90–91).

¹⁸ Druge taktike so še jeza–napad (jeza je v nasprotju s sovražstvom čustvo, manifestacije katerega niso destruktivne), žalost–umik in strah–ugajanje (prav tam: 649–652).

¹² Prim. de Rougemont 1999. Zahodni konstrukt, ki v nasprotju z vzhodnjaškimi tradicijami ponazarja romantično ljubezen kot enega najpomembnejših človekovih udejstvovanj, podobno kot zgoraj ne pomeni odsotnosti partnerske ljubezni na Vzhodu. Opomni pa nas na paradoks oziroma neveljavnost sicer pričakovane teze, da naj bi bila kulturna pomembnost čustvovanja pre-mosorazmerna s širino besednjaka, ki označuje tovrstne psihološke kategorije.

¹³ O evolucijskopsiholoških vidikih vrednotenja različnih »virov« pri obeh spolih ter povezanih vprašanih spolnega in emocionalnega ljubosumja glej Temnik 2006: 5–18.

¹⁴ Spomnimo se, denimo, izjave O. J. Simpsona (kontroveržno oproščenega v kazenskem procesu in poraženca v civilnem – še vedno šolski primer razprav (med drugim) o dokaznih standardih v različnih sodnih postopkih) v zvezi z ubojem njegove nekdanje žene, ki gre nekako takole: »Predpostavimo, da sem zagrešil ta zločin. Tudi če sem to storil, je bilo to najbrž zato, ker sem jo navdse ljubil, mar ne?«

¹⁵ Tu je nakazana sicer relativno stroga meja med ljubosumnostjo in zavistjo, pa tudi strahom pred »izgubo ljubezni«, ki je splošni pojem za vse morebitne (ne)anticipirane oblike prenehanja partnerskih razmerij.

¹⁶ I. Primorac (1999: 85–87) nasprotno opozarja na nesmiselnost ljubosumja. Pisec meni, da je zanj značilno »stvarnopravno« do-jemanje medosebnih odnosov, ki temelji na načelih posesti in pravic. Vendar pa ljudje, vključno z zaljubljenimi pari in zakonci, nismo stvari, zato so oblastveni odnos do partnerja, pričakovanja in zahteve po ekskluzivnosti ter izterjevanje »pravice« do ljubezni in naklonjenosti po njegovem povsem zgrešeni. Poleg tega naj bi

partnerski odnos, partnerja pa zato, ker ga je »prevaral«¹⁹ oziroma »uničil njegovo življenje«, kar kliče po maščevanju (prav tam: 650–651). Hatfieldova in Rapson (2005: 182) sta radikalna:²⁰ »Moško ljubosumje je glavni razlog za nasilje nad partnerkami in umore partnerk v svetovnem rangju.«²¹

Obsežne psihološke raziskave v številnih okoljih (po Musek & Pečjak 1997: 103) dokazujejo, da ljudje ocenjujejo neprijetne (kar ne pomeni, da številni prijetni prav tako ne povzročajo stresa) dogodke, povezane s partnerstvom, kot ene najvplivnejših dejavnikov za duševni stres oziroma življenjske krize. Tako ima smrt zakonskega partnerja (vzporedno kvečjemu z izgubo otroka) najvišjo mogočo povprečno oceno

¹⁹ Z neprikritimi občutji topline sem prečital naslednji citat novinarke J. Viorst: »V tistih dneh, ko se počutim zrelo in varno, istočasno priznavam, da moški, ki ne bi bil privlačen drugim ženskam, ki ne bi bil zmožen uživati z drugimi ženskami, ki me ne bi bil sposoben narediti ljubosumne, nikoli ne bi bil tisti, ki bi ga lahko ljubila« (po Buss 2006: 75). Hja, ljudje se večkrat vprašamo, ali je vsakršen znak naklonjenosti, ki ga morebiti občutimo do tretje osebe, že signalni alarm, da je v našem obstoječem razmerju nekaj narobe. Pa ni tako. Pravzaprav je povsem naravno, če doživljamo čustva simpatije do drugih ljudi. Ker vezani posamezniki (pa ne pravim, da sem to jaz) ne hodimo po svetu z otopenimi čutili, vedno obstaja možnost, da srečamo človeka, ki bi lahko postal nič več in nič manj kot morebitni partner, morda si za to celo prizadeva... A vendar ne smemo pozabiti, da sta osnovanje in ohranjanje odnosa v prvi vrsti »racionalna« odločitve, zato ni težko razumeti, zakaj zavrnitev ponujajočega se (novega) partnerja pomeni potrditev obstoječega razmerja in potrditev obstoječega partnerja kot (subjektivno) več vrednega. Roko na srce – tudi (ne)zvestoba je vprašanje »razumske« odločitve, vse druge domneve pa po mojem trd(n)em prepričanju najmanj naivne.

²⁰ Milivojević (2008: 651) omenja ugotovitve raziskav, ki dokazujejo, da naj bi bila kar tretjina vseh umorov motiviranih s čustvom ljubosumja (in »znotraj« njega emocionalno-vedenjskega sklopa sovraštvo-uničenje), pri čemer je žrtev pogosteje partner kot tretja oseba. Kljub temu za to trditev avtor ne ponuja nobenih referenc, niti ne priobči podatkov, za katere prostorske in časovne razsežnosti naj bi šlo. Tudi Hatfieldova in Rapson (2005: 182) navajata, da so v zahodnih kulturah moški bolj nagnjeni k destruktivnemu nasilju nad partnerkami kot proti tretji osebi. Iz ZDA prihajajo podatki, da sta približno dve tretjini žensk, ki iščejo zavetje v varnih hišah in podobnih institucijah, žrtvi ekscesivnega partnerjevega ljubosumja. Analogno večina nasilnih žensk priznava, da so (bile) pri svojih dejanjih motivirane z ljubosumjem. Kljub temu je bila do pred kratkim z vidika kazenskega prava ljubosumnost kot motiv za kaznivo dejanje sprejeta kot dejstvo, ki pomeni vsaj olajševalno okoliščino oziroma celo lažjo pravno kvalifikacijo dejanja. O primerih Anglije, Teksasa, Maroka in Brazilije glej prav tam: 182–183. Ambrož (2003: 18) potrjuje, da so tudi sodišča na območju nekdanje Jugoslavije zelo različno vrednotila ljubosumje kot motiv storilca kaznivnega dejanja. Karikirano bi lahko rekli, da je strpnost do tega pojava upadala z naraščanjem zemljepisnega vzporednika sodišča oziroma da je bil motiv, ki je lahko pomenil olajševalno okoliščino, drugod obteževalna okoliščina ali celo razlog za očitke kvalificirane oblike kaznivnega dejanja.

²¹ Prim. Buss 2006: 78, 82.

obremenitve, tj. 100, medtem ko, denimo, ločitev 73,²² težave v spolnih odnosih npr. 39²³ itn. Ta ponazoritev jasno kaže, da je emocionalna dinamika partnerskih razmerij tako v obstoječih kakor v povezavi z (vsaj z ene strani domnevno) že zaključenimi²⁴ pomembna ne samo z vidika vključenega posameznika, ampak (zlasti v primerih nasilnih manifestacij) tudi kot predmet kriminološkega oziroma viktinološkega preučevanja. »Ljubezen vodi na vrhove osebne ekstaze. Njena izguba pa v najtemnejše grozote človeške narave« (Buss 2006: 83).

Kriminološke raziskave v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja so poročale o »nenavadno« visoki prevalenci prisotnosti partnerskega nasilja (v enem paru od šestih naj bi bilo nasilje fizične narave); Wolfe, Weberle in Scott (1997) so celo zaključili, da je »zloraba partnerja najpogostejša oblika nasilja v družbi«. Lloyd, Koval in Cate (1989: 126–142) so osvetlili tri skupine dejavnikov, ki naj bi ločevali nasilne pare od nenasilnih: (1) potek časa – pojavnost nasilja se povečuje premo sorazmerno s trajanjem in »resnostjo« razmerja (glej pregled raziskav v Marcus & Sweet 2003: 314–315); (2) (ne)vlaganje v odnos (časa, energije, emocionalnosti); (3) (ne)uporaba »trme« kot tehnike prepričevanja v svoj »prav«. ²⁵

O vlogi čustev v etiologiji in pojavnostih medosebnega (partnerskega) nasilja so potekale in potekajo široke razprave. Stališča se gibljejo od prepričan, da gre pri nasilju za »instrumentalno«, ne-emocionalno ravnanje, do ugotovitev, da so čustva glavna »gonilna sila« nasilnosti.²⁶ Berkowitz

²² V povprečju so manj stresni dogodki odvzem prostosti, smrt bližnjega sorodnika, huda nesreča, bolezen, invalidnost, izguba službe, upokožitev, nosečnost itn.

²³ Manj stresne so finančne spremembe, smrt dobrega prijatelja, zamenjava poklica, ločitev od otrok, začetek šolanja itn.

²⁴ Buss (prav tam: 76) dokaj enostransko mimogrede omeni, da »zavrnjeni« moški pogosto emocionalno in fizično zlorablajo nekdanje oziroma »nesojene« partnerice, jih zalezujejo, neprestano kličejo, nenapovedano obiskujejo, grozijo z nasiljem, izvajajo psihološki teror, motijo delo žrtev, se vmešujejo v njihova morebitna nova razmerja, ne nazadnje pa morebiti razvijejo celo homicidalne težnje. Ambrož (2003: 18) karakteristično kritično izpostavlja znano vzajemnost psihično nasilnega odnosa, tj. da »psihično nasilje praviloma ne poteka enosmerno, temveč kot 'mentalni ples' med protagonistoma partnerskega odnosa. Zato se zdi toliko bolj moteče, da je večina raziskav zastavljena tako, da se osredotoča pretežno na moškega kot viktimizatorja in žensko kot žrtev.«

²⁵ Medklic – tovrsten »boj za prevlado« med partnerjema naj bi koreliral z etiološkimi mehanizmi precejšnjega števila spolnih disfunkcij. Z večjim zanimanjem (vsaj zame) velja, denimo, prečitati kakšno analizo pojava »zapoznelega« oziroma odsotnega orgazma pri moških (npr. Erić 2004: 265–276).

²⁶ Muršič (2008b: 5) vsakršno medosebno nasilno ravnanje dojema kot nekaj bistveno vzpodbujenega in prežetega zemocijami. V in-

(1993) trdi, da je partnersko nasilje zelo pogojeno s čustvi, da pa slednja ne »povzročajo« nasilja *per se*. Svoj pogled na nakazana razmerja podajam v nadaljevanju. Reis, Collins in Berscheid (2000: 844–872) poročajo, da s trajanjem odnosajenja supresija (pridušitev)²⁷ »negativnih« (pravilno seveda neprijetnih) čustev do partnerja (no, lahko tudi prijetnih, a so ta za nas tokrat manj pomembna). Neprijetna čustva torej vse bolj prihajajo v ospredje, morda zbledi tudi »začetna« idealizacija, sicer inherentna zaljubljenosti. Supresijo moramo ločiti od represije (potlačanja),²⁸ pri čemer so morebitne destruktivne težnje do partnerja izrinjene iz zavesti²⁹ – do »tragedij« prihaja, kadar značilno posredno³⁰ izražanje emocij »pridobi« neposrednost. Tovrstno partnersko nasilje ni pogojeno z agresivnostjo, ki izhaja iz jeze in preneha, ko je spor razrešen, tako nasilje je destruktivno, izvira iz globljih sovražnih patologij in teži k uničenju »objekta«. Tematike sem se dotaknil zgoraj.

Marcus in Sweet (2003: 318), kakor je bilo kratko nakazano že v prologu, ponujata tezo, da se v partnerskih razmerjih pojavljata v tem kontekstu dve skupini čustev: (1) *tvegane emocije*, ki povečujejo možnosti za pojav in razvoj nasilja; (2) *zaščitne emocije*, ki jih zmanjšujejo. Za viktimologijo in kriminologijo je nedvomno pomembno preučevanje obeh skupin, saj so vprašanja, čemu prihaja do določenega pojava, neločljivo povezana s tistimi, kako se mu morebiti lahko iz-

ognemo, če niti ne omenjamo širših dotikajočih se problemov prevencije. Med čustvi prve skupine sem ob boku z Bussom že izpostavil *ljubosumje* kot kompleksen emocionalno-vedénjski sklop, ki zahteva posebno pozornost. Ob obravnavi čustva *jeze*³¹ (prav tam: 322) pa moramo biti po mojem stališču še posebej previdni.³²

Omenil sem že ključno razliko, v skladu s katero je treba (tudi fizično) *agresivnost* strogo ločiti od *destruktivnosti* in *degradiranja*. Agresivno vedénje je usmerjeno k obnašanju »objekta« in preneha, ko pri njem pride do spremembe ravnanja. Destruktivni vzorci se napajajo v čustvu sovraštva,³³ za cilj imajo trpljenje in končno uničenje »objekta«, zato s spremembo vedénja ne prenehajo. Degradiranje izvira iz prezira.³⁴ Istovetenje agresivnosti z uničujočim in ponižujočim ravnanjem oziroma ne-razlikovanje med jezo, prezirrom in sovraštvom je vzrok za prepričanje številnih (med njimi (pre)pogosto zasledimo tudi »strokovnjake« s področja psihologije), kako je vsaka agresivnost že sama po sebi negativna in nezaželena.³⁵ Zato se zdi nujno, da »zdrave« oblike agresivnosti označimo s posebnim izrazom – nekateri psihoterapevti tako uporabljajo pojem *asertivnost* za označevanje pozitivne oziroma konstruktivne agresivnosti.³⁶

teresu preciznosti predlaga, da v kriminološkem diskurzu nasilno ravnanje v načelu razumemo kot »nasilni čustveni odziv«. Pri tem se sklicuje na Milivojevića, ki trdi, da je veliko bolj natančno, če namesto pojma »emocija« uporabljamo sintagmo »emocionalna reakcija«, ker naj bi šlo pri čustvih vselej za posameznikov specifični *odziv* na določeno situacijo (Milivojević, po prav tam: 5).

²⁷ »Zadušeno ali suprimirano čustvo je tisto, ki ga subjekt zavestno doživlja, a ga ne želi izraziti pred drugimi« (Milivojević 2008: 171).

²⁸ »Nezavedno čustvo je tisto, ki se ne doživlja, se pa izraža. Tipičen zgled za nezavedno čustvo je potlačeno čustvo oziroma čustvo, katerega se subjekt ne zaveda zaradi delovanja psihičnega mehanizma potlačevanja. Potlačujejo se mentalne vsebine in s tem tudi čustva, ki so za osebo nezdružljiva z njegovo predstavo o sebi, drugih ljudeh in o svetu« (prav tam: 170).

²⁹ Med tlačenjem in dušenjem emocij je bistvena razlika – represija je psihični mehanizem, s katerim se čustvo zadržuje zunaj meja zavestnega Jaza, medtem ko je supresija mehanizem, s pomočjo katerega zavestni Jaz upravlja čustvo, ki ga doživlja, da ga ne bi izrazil pred drugimi. Tlačenje emocij je funkcija celotne psihe, dušenje pa funkcija ega (prav tam: 172).

³⁰ Potlačena emocionalna reakcija je v subjektovem nezavednem, tj. je slednji ne doživlja in je ne more zavestno izraziti. Kljub temu pa vsebina vpliva na njegovo vedénje in se po definiciji vendarle izraža navzven. Kaže se posredno, skozi sanje, spodrsrljaje, simbolična ravnanja in simptome (prav tam: 170).

³¹ »Oseba občuti jezo, kadar oceni, da se drugi neustrezno vede tako, da ogroža neko njegovo vrednoto. Bes je zelo huda jeza, afekt jeze« (prav tam: 352).

³² Marcus in Sweet (2003: 323) obravnavata še t. i. *negativno emocionalnost* kot nekakšno nadpomenko za skupek neprijetnih čustvenih stanj (»slaba volja«, razdražljivost, anksioznost), ki so lahko »motivatorji« agresivnega obnašanja.

³³ »Sovraštvu je čustvo, ki ga subjekt občuti do druge osebe, o kateri je prepričan, da je zlobna in da ogroža neko njegovo vrednoto. Furor je afekt sovraštva« (Milivojević 2008: 435).

³⁴ »Prezir je čustvo, ki ga človek občuti do nekoga, za katerega ocenjuje, da kot človeško bitje ni dovolj vreden« (prav tam: 374).

³⁵ Lorenz (2002: 5) v svojem klasičnem delu opredeli agresivnost kot »borbeni nagon živali in človeka, usmerjen na pripadnike lastne vrste«. Nato pisec opozori na zelo jasno in izrazito mejo med agresivnostjo in destruktivnostjo: »Čeprav se občasno tako v teritorialnih kot v rivalskih bojih lahko zgodi, da po naključju rog zadene oko ali da se zob zatakne za arterijo, nikoli nismo ugotovili, da bi bil cilj agresivnosti iztrebljanje bratskih pripadnikov določene vrste. To seveda ne zanika dejstva, da bi v nenaravnih okoliščinah, npr. v ujetništvu, zaporu, ki ju 'konstruktorji' evolucije niso predvideli, agresivno vedénje lahko pripeljalo tudi do destruktivnih posledic« (prav tam: 47).

³⁶ Fromm (1973) denimo loči med *maligno* in *benigno* agresivnostjo. Ponekod v literaturi zasledimo npr. razlikovanje med *reaktivno* in *instrumentalno* agresivnostjo, kar sicer bolje pokaže na nujnost distinkcije, a še vedno ne v zadostni meri.

V »zaščitni« skupini čustev Marcus in Sweet (2003: 319–321) obravnavata zlasti³⁷ *empatijo* ter *intimnost*. Glede prve na tem mestu (na žalost)³⁸ zgolj omemba, da gre v osnovi za »včutenje« v drugega, kar pripomore k uspešnejšemu (raz)reševanju nastalih sporov s pomočjo razumevanja partnerja.³⁹ Intimnost je po drugi strani konstrukt, nepogrešljiv v večini teorij ljubezni.⁴⁰ Najpogosteje se povezuje z razumevanjem, spoštovanjem, skrbjo za partnerja in sposobnostjo izražanja bližine (Reis 1998: 203–231). Toliko torej o nekaterih smernicah preučevanja različnih pomembnih (potencialno zaželenih oziroma tveganih) čustev v kontekstu partnerstva.⁴¹ Kako pa je pravzaprav s samo (tudi kriminološko in viktimološko) kategorijo čustvenega nasilja (med partnerjema) oziroma njenim razmerjem do psihičnega (ali psihološkega) nasilja? Za »sogovornika« pri izpeljavi te točke »povabim« Matjaža Ambroža. Pa brez zamere.

³⁷ Tu je namreč še t. i. *pozitivna emocionalnost* kot »nasprotje« zgoraj omenjene negativne (Marcus & Sweet 2003: 321).

³⁸ Prva delovna različica tega članka je predvidevala soavtorstvo z J. A., ki bi se nadaljujoč »poslanstvo« svoje nedavno zagovarjane diplomske naloge med drugim posvetila čustvu empatije kot eni osrednjih figur znane psihološke teorije (čustvenega navezovanja (*attachment*), vse pogosteje legitimno vključene v kriminološko-viktimološki diskurz (glej npr. Arnež 2009: 12–15). No, že v času rdečih števil v smislu iztekanja roka za oddajo prispevka pa je nesojena soavtorica nekega zgodnjega oktobrskega jutra sporočila, da se ne čuti dovolj podkovana priobčiti svoj del stavka. Nameravano obravnavo »po sili razmer« tako opuščam, vsem kriminologom (pravzaprav kriminologinjam) *in pectore* pa voščim obilo uspehov še naprej.

³⁹ »Če smo se 'nalezli' emocije od drugih in jo tudi sami izražamo, govorimo o empatiji. Če pa situacije ne opažamo na isti način, emocionalni izrazi druge osebe navadno v nas ne vzbudijo podobne emocije. Če nam je oseba blizu, lahko občutimo simpatijo« (Lamovec 1984: 133). »Emocionalna identifikacija ali empatija pomeni vživljanje v drugo osebo in sodoživljanje njenih čustev. To se pogosto dogaja v primerih, ko subjekt občuti osebnostno ali stališčno podobnost z dano osebo, ali pa mu je ta oseba emocionalno zelo blizu in občuti naklonjenost ali celo intenzivnejše emocije od nje« (Kovačev 2004: 237–238).

⁴⁰ Ena najbolj znanih, citiranih in »klasičnih« teorij je trikotniška teorija ljubezni renomiranega ameriškega psihologa Sternberga, ki poleg komponente intimnosti vsebuje še komponenti strastnosti in zavezanosti (o novejših dodelavah in izpeljavah teorije glej npr. Sternberg 2006: 184–199).

⁴¹ »Podatki, pridobljeni med mojo klinično prakso, potrjujejo tezo, da je mejno osebnostno strukturiran moški (tj. *borderline personality*, op. S. K.) najpogostejši fizični in psihični nasilnež« (Lachkar 1998: 87). Hm, hm, hm... Še najhitreje bi izjavo najbrž podpisala oseba, omenjena v op. 38.

Psihično vs. emocionalno nasilje (med partnerjema)? Nasilje vs. »nasilje«?

*Vsaj z dveh ravni spomin me nate išče –
teptati smeš, le kar iz tal vzklije...
Ne bom priznal ti senc vseh iluzije,
navzven ko bom prevozil to križišče!*

Ambrož (2003: 15) ugotavlja, da veliko avtorjev psihično nasilje imenuje tudi emocionalno.⁴² Njegova analiza kaže, da imajo tako pisci, ki uporabljajo prvo poimenovanje, kakor tisti, ki uporabljajo drugo, pred očmi praktično enake pojave.⁴³ Katz in Arias (1999: 282–283) pa vendarle opozarjata, da bi bilo iskanje enotnih terminoloških rešitev nujno, saj bi slednje omogočale enostavnejše povezovanje raziskovalnih dognanj. Pri poskusu sledenja temu duhu Ambrož (2003: 15) meni, da je izraz psihično nasilje ustrenejši kot (»v bistvu njegova podpomenka«) emocionalno nasilje. »Avtorji, ki uporabljajo izraz emocionalno nasilje, so ga včasih prisiljeni uporabiti za ravnanja, ki s čustvovanjem nimajo neposredne povezave. Kljub temu, da se zavzemam za poimensko širše poimenovanje, pa menim, da v njegov okvir vendarle ne kaže umestiti kar vseh nasilnih ravnanj, za katera je značilno, da ne posegajo v telesno oziroma spolno nedotakljivost⁴⁴ posameznika. Tako so na primer kričanje, preklinjanje, grozeče geste in grožnje s fizičnim obračunom bližje fizičnemu kot psihičnemu nasilju – tako po svoji naravi kot tudi po tem, da so pogosto zgolj uvod v fizično nasilje« (prav tam: 15–16).

Z (Ambroževim) pogledom, po katerem je emocionalno nasilje podpomenka psihičnega, tj. da torej obstaja tudi ka-

⁴² Retzinger (1991: 37–59) denimo dokazuje, da je temeljni dejavnik, zaradi katerega so partnerji psihično nasilni drug do drugega, »občutje sramu, ki se sprevrže v jezo«, tj. kot nekakšen obrambni mehanizem. »Sram je vrsta strahu, ki ga oseba občuti, ko oceni, da je s svojim ravnanjem povzročila, da neka pomembna oseba o njej misli negativno. Človeka je sram takrat, ko naredi nekaj, kar odstopa od predstave, za katero bi želel, da bi jo o njem imele pomembne druge osebe. Zato je prepričan, da ga drugi ne sprejemajo, da ga zavračajo ali prezirajo« (Milivojević 2008: 563). Ne da bi se podrobneje spuščal v razmerje med čustvoma sramu in jeze, ki sem jo obravnaval, že ta izhodiščna definicija kaže, da ne moremo govoriti o »kvalitativno sorodnih« čustvih, ki bi se »sprevrгла« eden v drugega.

⁴³ Lachkarjeva (1998: 15–17) npr. opredeljuje kar trinajst oblik psihičnega nasilja: (1) razdiralna kritičnost in verbalno nasilje; (2) različne taktike pritiska; (3) zloraba avtoritete; (4) izražanje ne spoštovanja; (5) zloraba zaupanja; (6) lomljenje obljub; (7) čustvena hladnost; (8) podcenjevanje, zanikanje in očitjanje; (9) ekonomski nadzor; (10) avtodestruktivno obnašanje; (11) osamitev; (12) nadlegovanje, (13) zastraševanje.

⁴⁴ Je predmet (kazensko pravnega) varstva res posameznikova spolna nedotakljivost *per se*? Ali ne gre vendarle za avtonomno odločanje o spolni (ne)dotakljivosti, morebiti za spolno samoodločbo?

tegorija psihičnega nasilja, ki ni čustveno determinirano, se ne gre strinjati. Emocionalne reakcije v samem bistvu namreč niso odgovori na katere koli dražljaje iz zunanjega (ali notranjega) okolja, marveč »zgolj« na tiste stimuluse, ki jih subjekt čustvovanja oceni za pomembne (glej npr. Milivojević 2008: 19). Kadar posameznik oceni, da se dogaja nekaj pomembnega oziroma bistvenega, se bo odzval s čustvom.⁴⁵ Pred relativizacijo zapisanega v naslednjem odstavku se »prek prsta« vendarle vprašajmo, kakšne oziroma katere naj bi bile manifestacije »psihičnega nasilja« (huh, kako grozljiva besedna zveza), ki jih »povprečna« žrtev ne bi ocenila kot (zanjo) pomembne. Ambrož tega odgovora, tj. utemeljitve svoje teze, ne ponudi, niti ne nakaže tistih oblik nasilja, ki bi bile psihološke narave, ne pa (hkrati) emocionalne. Po mojem videnju »na tej ravni« niti ne obstajajo.

Relativizacija pa vendarle nastopi z zavedanjem, da je dražljajska situacija, ki determinira morebitni »začetek« (in hkrati »konec«, saj gre za krožni model) t. i. pentlje čustvenega odzivanja⁴⁶ pri posamezniku, vedno nekakšna sprememba v svetu, ki obkroža subjekt. Ker se lahko v enaki ali vsaj zelo podobni stimulusni situaciji neka oseba odzove na določen kvalitativno in kvantitativno emocionalno značilen način, druga oseba nekoliko, precej ali povsem drugače, tretji človek pa ostane morebiti popolnoma indiferenten, ni mogoče postaviti nikakršnih absolutno objektivnih meril, v skladu s katerimi bi lahko opredelili, kateri dražljaji izzivajo čustvovanje, ampak so ta »merila« vedno subjektivna in osebna, tj. lastna človeku, ki čustvuje.⁴⁷ Emocionalno odzivanje na dražljajske situacije je torej primarno subjektivna kategorija, ki jo »v najboljšem primeru« lahko šele naknadno in sekundarno »objektiviziramo« (prav tam: 44).

Z drugimi besedami – v primerjavi z »otipljivimi« posledicami fizičnega nasilja (pa še tu je vprašanje, ali se »žrtev« sploh dojema kot taka) je psihično »nasilje« zelo izmuzljiva kategori-

ja. Ker *reificirano nasilje seveda ne obstaja*, je edini »razsodnik«, ali so določene pojavne oblike (partnerjevega) ravnanja (ki jim naravo »nasilja« morebiti priznava celo večinski »objektivni« živelj) dejansko nasilne ali ne, »oškodovanec« sam (četudi ne gre prezreti situacij, ko se slednjega niti ne zaveda). Pa vendar smemo tozadevno »milost« izpelj(ev)ati le v nakazano smer, tj. tisto, ki ne širi cone deviantnosti, če ne že kriminalnosti. V »nasprotnih« (»ne-garantnih«) razsežnostih, pri katerih bi kot zavržno (in še kakšno) opredeljevali vsakršno postopanje, ki bi ga (osamljena) »žrtev« razodela kot domnevni (iz)vir njenih ali njegovih tegob, bi ne nazadnje – kakor se slikovito (kot zna) izrazi Ambrož (2003: 20) – »podlegli kulturi pritoževanja, tako pregovorno značilni za današnji čas«.

Posilstvo na zmenku – (stran)poti »ljubezni«?

Spolno nadlegovanje in nasilje sta kompleksna psihološko-vedénjska vzorca, ki si zaslužita vso dolžno pozornost kazenskega prava⁴⁸ in kriminologije. Kljub temu, da si ob omembi teh pojmov ponavadi radi predstavljamo kakšnega brutalnega posiljevalca, ki skrit za grmom preži na žrtve, se spolno nasilje pogosteje kaže v bolj rafiniranih, včasih komaj opaznih oblikah. Ena od njih je spolno ravnanje, ki se uvršča nekam na (mnogokrat nejasno) mejo med prostovoljnimi in nekonzenzualnimi spolnimi odnosi.⁴⁹ Posilstvo na zmenku (v anglo-ameriški terminologiji *date rape*) je pojav, ki v zadnjem obdobju vse bolj privablja zanimanje psihološko-kriminološke stroke, zato se zdi ustrezno, da mu v tej razpravi nekaj vrstic odmerim(o) tudi v slovenskem prostoru.

»Posilstvo na zmenku« je najbližji prevod izraza *date rape*. V anglo-ameriški znanstveni literaturi se pojavlja tudi poimenovanje *acquaintance rape* (»posilstvo med znancema«), ki se praviloma uporablja kot sopomenka.⁵⁰ Posilstvo na zmenku

⁴⁵ Ljudje neprenehoma doživljamo le občutke kot izključno fiziološko kategorijo pojavnosti. Predstavljajmo si, kako bi bilo videti, če bi na vsakršno dražljajsko situacijo odgovorili čustveno – predstavljajmo si torej neobvladljivost, kaos in »norost« tovrstnega »sveta«.

⁴⁶ Milivojevićev model krožne emocionalne reakcije (KER) zajema naslednje faze čustvenega odzivanja: (1) stimulusna situacija, (2) zaznavanje stimulusne situacije – percepcija, (3) pripisovanje pomena dražljaju – apercepcija, (4) pripisovanje pomembnosti dražljaju – valorizacija, (5) emocionalna telesna reakcija, (6) težnja k (ne)dejanju, (7) mentalne operacije – mišljenje, (8) akcija. Glej npr. Milivojević 2008: 42–57.

⁴⁷ Edina izjema je delovanje t. i. absolutne sile (pojav, dobro poznan tudi »dogmatikom« materialnega kazenskega prava), vendar je tovrsten vpliv precej bliže refleksnemu kakor pa čustvenemu odzivanju. In ne nazadnje bliže fizičnemu kot pa psihičnemu nasilju.

⁴⁸ V slovenski kazenskopравни teoriji smo lahko nedavno pozdravili do zdaj najobsežnejše (v prvi vrsti »dogmatsko«) delo s področja »spolnega kazenskega prava« (Korošec 2008).

⁴⁹ Npr. Broacheva in Petreticeva (2006: 477–486) v enem tozadevnih člankov na podlagi empirične raziskave dokazujeta, da obstaja precejšnja podobnost med psihološkimi posledicami, ki jih doživljajo žrtve posilstva oziroma posilstva, ter posledicami za »žrtve« tistih spolnih odnosov, ki se zgodijo zaradi prepričanja (v raziskavi so sodelovale izključno ženske): »tako sem ga vzburla, da sem mu dolžna spolni odnos«; »njegove strasti ne bom mogla obvlad(ov)ati, četudi se skušam upirati«; »dala mu bom, samo da bo prenehal s pritiski in navajanjem argumentov za seks«; »če ne bom seksala z njim, me bo zapustil« ... V slednji izjavi je moč prepoznati tudi vzorce t. i. čustvenega izsiljevanja. Prim. Forward 1999.

⁵⁰ Nekateri avtorji med morebitne storilce *acquaintance rape* prištevajo npr. tudi sodelavce, sosede, prodajalce itn., skratka ne le intimno povezanih oseb, torej razumejo izraz kot nadpomenko *date rape*.

leži na daljici vzorcev spolnega nasilja med *stranger rape* (»posilstvo neznanca«) oziroma *real rape* (»pravo« posilstvo) na eni ter posilstvi v dolgotrajnih razmerjih oziroma med (zunaj) zakonskima partnerjema na drugi strani.⁵¹ Oznaka, da med znancema ne gre za »pravo« posilstvo, je z najmilejšim pridevnikom neupravičena – tako zaradi že omenjene primerljivosti psihičnih posledic pri žrtvah teh oblik spolnega nasilja kakor zavoljo statističnega dejstva, da do kaznivih dejanj zoper spolno samoodločbo⁵² prihaja bistveno pogosteje med partnerji kot med neznanca (Pakes & Winstone 2007: 150).

Narava posilstva na zmenku je izrazito kontroverzna. Značilno je doživljanje zmedenosti pri žrtvi, ko/kadar vrednoti kritični dogodek – storilec je namreč (po)znana oseba, do katere žrtev pogosto goji prijetna čustva, od simpatije pa vse do ljubezni.⁵³ V največjem številu primerov storilec svojega dejanja ne ocenjuje kot zločinskega, včasih niti žrtev ne, kar pa nikakor ne pomeni, da nastale psihične posledice ne zahtevajo resne in poglobljene obravnave (prav tam: 149–150). Čeprav ne gre za pravilo, so udeleženci nakazanih dinamičnih momentov večinoma mlajši ljudje, tudi mladoletniki, ki ne samo, da v interakciji z drugimi »modeli« šele oblikujejo lastne spolne identitete, ampak so prav tako ujeti v vrtnec izkrivljenih sporočil o izražanju seksualnosti in spolnosti nasploh, ki jih »ponuja« s spolnostjo prežeta sodobna družba (*sex sales*).⁵⁴

⁵¹ Posilstvo osebe, s katero storilec živi v zakonski ali zunajzakonski skupnosti, je bilo v slovenski zakonodaji do leta 1977 nekaznivo, nato pa je bilo sprejeto v kazensko pravo kot t. i. predlagalni delikt. Slovenija je bila ena prvih (naprednih) držav, ki je inkriminirala posilstvo v tovrstnih okoliščinah, nekatere ameriške zvezne države so to storile pozneje, Anglija, denimo, bistveno pozneje (Filipčič 1998: 266–270).

⁵² Prim. Korošec 2008: 105–116 in op. 44.

⁵³ Bistvena razlika med emocijama simpatije in ljubezni je v tem, da slednja predpostavlja tudi ponotranjenje (internalizacijo) pomembnega objekta, ki postane psihična vsebina znotraj subjektive t. i. ego meje. Preprosteje – medtem ko čustvo simpatije jenja, ko/kadar objekt izgine iz subjektovega zaznavnega polja, ljubezen »ostaja«, praviloma z neprijetnim doživljanjem »pogrešanja« (Milivojević 2004: 34–35).

⁵⁴ Brez paradoksov seveda ne bo šlo. Četudi smo dobesedno zasuti s seksualnimi podobami, odkar je spolnost v obdobju »seksualne revolucije« v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja postala eden osrednjih elementov množične kulture, obstajajo mnenja (npr. Rozman 2006: 23–25), da naša družba pravzaprav zanika vrednost in lepoto spolnosti. To dokazuje že dejstvo, da se v šolah (in družinah!) o spolnosti bolj ali manj molči, še manj pa se govori o ljubezni. Mladi so prepuščeni samim sebi, da odkrijejo o spolnosti tisto malo, kar pri svojih letih lahko odkrijejo, pa še to praviloma s precej mučnimi in neprijetnimi poskusi. Tako je kljub prevladi spolnih podob, ki so »v službi« kapitalistične ideologije, ne pa dvigovanja zavesti ter avtonomije na področju spolnosti (prim. Verhaeghe 2002), za

Posilstvo na zmenku je bolj razširjen pojav, kakor bi morebiti sprva pomislili, kar tudi praktično osmišlja moje raziskovanje. Zgolj primer v ponazoritev⁵⁵ – Jackson in soavtorji (2000: 23–36) ponujajo rezultate ameriške empirične raziskave, v kateri je 82 % deklet oziroma 76 % fantov poročalo o psihičnem »nasilju« v kontekstu zmenkov, 77 % dijakinj oziroma 67 % dijakov⁵⁶ pa v istem kontekstu o neki obliki spolnega prisiljenja, vse od ne(za)želenega objemanja in poljubljanja do genitalnega stika in ne nazadnje »klasičnega« posilstva. Vsecelinska empirična raziskava v ZDA, izvedena leta 1999 na več kot 15.000 intervjuvankah (šolarakah), je postregla z vznemirljivim rezultatom, da je bilo kar 9 % njih na zmenku že prisiljenih v interakciji spolne narave (Pakes & Winstone 2007: 153).

V kriminološki in viktimološki literaturi sicer precej pogosto zasledimo poskuse prepoznavanja raznovrstnih značilnosti tako pri storilcih kakor žrtvah, ki pospeševalno ali zaviralno vplivajo na nastanek in razvoj kriminogenih interakcij. Raziskovalci so v okvirih omenjenega preučevanja izkristalizirali nekatere vedénjske faktorje oziroma dejavnike »življenjskega sloga«, ki korelirajo z večjo prevalenco pojavljanja različnih oblik nasilja na zmenkih. Gre torej za širšo kategorijo nasilnosti, nekateri komentatorji (prav tam: 153) pa navajajo, da je ugotovitve vendarle moč specifikirati tudi v kontekst spolnega nasilja. Dejavniki večje stopnje tveganja viktimiziranosti so zlasti: (1) ekscesivno konzumiranje alkoholnih substanc; (2) višje število spolnih partnerjev v preteklosti; (3) prakticiranje »nevarne«, tj. nezaščitene spolnosti;⁵⁷ (4) zloraba kokaina in drugih prepovedanih drog. Prav tako je bila pozitivna korelacija ugotovljena med viktimiziranostjo ter nošenjem orožja (prav tam: 153). Skratka, govorimo o dejstvu, da so žrtve (spolnega) nasilja na zmenkih statistično pogosteje osebe (mladostniki) s tudi siceršnjim »rizičnim« življenjskim slogom.

našo kulturo v resnici značilna precejšnja nevednost in nepoznavanje lastne seksualnosti. Raziskave o spolnem vedénju mladih v Sloveniji (Bernik *et al.* 1996) so potrdile oceno, da se bojijo spolnosti, še bolj pa razmerij. Čeprav bibliografski opus S. Rozman prežema vsaj preveč idealistično, če ne že psihološko problematično enačenje ljubezni in spolnosti, ji velja pri kritiki tabuizacije spolnosti v primarnih družinah brez večjih zadržkov pritrditi.

⁵⁵ Glej tudi Schubot 2001: 291–296, Hanson 2002: 447–451, Fisher *et al.* 2005: 493–500.

⁵⁶ Visok delež moških kot žrtev bi na prvi pogled morda označili kot presenetljiv. A ne pozabimo na dejstvo obsežnega »temnega polja« pri tovrstni spolni kriminaliteti, katerega temeljni vzrok se najverjetneje skriva v ponotranjenju kulturno vsiljene ideje »pravega moškega«, ki morebitne (a v življenju neizbežne) šibkosti ne sme razkriti za nobeno ceno.

⁵⁷ Glej tudi zanimivo razpravo o povezanem strahu pred smrtjo v kontekstu (domnev(a)ne) izpostavljenosti okužbi z virusom HIV (Erić 2009: 143–152).

»Na drugem bregu« je podobno moč osvetljevati značilnosti v bolj ali manj (ne)posrednem »okolju« storilcev, ki spodbujajo oziroma odvrtačajo od zatekanja k nasilnim (tudi najnasilnejšim, tj. posilstvu) spolnim manifestacijam v večinoma nedavno osnovanih razmerjih s partnerkami. Pakesova in Winstonova (prav tam: 153–154) v sintezi področne literature v tem pogledu omenjata dve skupini dejavnikov, *situacijske* in *vrednostne*. Prvi dejavniki se usmerjajo k poskusom predvidevanja, kateri so tisti specifični dogodki, pojavi ali »značilnosti« zmenka, ki toliko verjetneje vodijo k nekonsenzualnemu spolnemu odnosu,⁵⁸ npr. storilčevo neustrezno interpretiranje žrtevinega verbalnega in neverbalnega sporočanja.⁵⁹ Drugi postavljajo v ospredje storilčev pogled na svet in kritični dogodek, konkretnije njegov odnos do žensk in položaja žensk v družbi nasploh, prepričanja o »normalni« naravi moško-ženskih razmerij, poglede na meje (ne)dopustnega ravnanja v tem kontekstu, morebitno podvrženost t. i. mitom o posilstvu⁶⁰ itn. Avtorici (prav tam: 156) skleneta, da kljub (so)učin-

kovanju obojih situacijski dejavniki pomembneje vplivajo na pojav obravnavane oblike spolne kriminalitete.

Dodaten po/kazatelj tveganja za tovrstne zločine je okolje, v katerem alkohol in druge »rekreacijske« droge so in (p)ostajajo stalnica. Zamislimo si naslednji tipični scenarij⁶¹ – žrtev (praviloma mladostnica) se zvečer odpravi »žurat« v prijeten lokalček, v »nori in divji« noči utrpi akutno, a popolno izgubo spomina (anterogradno amnezijo), prihodnje jutro pa se naposled predrami (morebiti na povsem neznanem kraju) v šoku ob ugotovitvi, da je očitno »seksala« (tj. bila posiljena), pri čemer se ne spominja niti »vključenih« oseb niti drugih nadrobnosti dogodka.⁶² V anglo-ameriški terminologiji fenomen pogosto poimenujejo kot *drug rape* ali *drugs-induced date rape* (posilstvo na zmenku »z uporabo mamil«) oziroma (uradno) *drug-facilitated sexual assault* (prav tam: 157).

O prevalenci teh specifičnih pojavov iz razumljivih razlogov ne vemo veliko. Popolna izguba spomina v številnih primerih ne omogoča zadovoljive obnovitve (domnevnega) dogajanja, logično tudi prič tovrstnih zločinov (tako priprave oziroma zaužitja kritične snovi kakor spolnega napada) praviloma ni. Pogosto je pri žrtvah prisotna zmedenost, saj se sprašujejo, ali slučajno niso same soglašale ali celo dale povod za »tisto«, kar se je zgodilo, tudi (ali pa prav zato) če se ničesar ne spominjajo.⁶³ Nadalje so prisotne težave v forenzičnem smislu – medtem ko so nekatere droge (denimo kanabis) prisotne in zaznavne v organizmu dalj časa po vnosu, se »tipične« substance, uporabljane v obravnavanem kontekstu, izločijo zelo hitro (prav tam: 157–158).

⁵⁸ Willan in Pollard (2003: 637–661) sta objavila relativno zanimiv eksperiment, v katerem sta 50 britanskim študentom in 50 študentkam predstavila hipotetični scenarij »spolnega srečanja«. Zgodba je sestavljena iz štirih stopenj – na prvi se protagonist Steve in Sarah spoznata in socializirata, na drugi se zatečeta k poljubljanju v Stevovi študentski sobi, na tretji se že dotikata teles drug drugega, tudi genitalij, na četrti pa se sporazumno lotita vzajemne masturbacije. A glej ga zlomka, na neki točki se Sarah odloči, da bodi »dovolj« in da bi odšla domov, v skladu z različnimi verzijami eksperimenta na različnih stopnjah. Študente oziroma študentke sta avtorja spraševala, ali bi sami »v koži« Steva oziroma Sarah »šli dalje« in ali bi glede na doživeto (študentje) pomislili, da je pripravljena »iti dalje« tudi »druga stran«. Ne nazadnje sta vključila še vprašanje, ali bi (moški) težili k prisiljenju »Sarah« v spolni odnos. Rezultati so bili pričakovani. Moški so v precej večji meri izražali težnjo po nadaljnjih spolnih dejavnostih na vseh stopnjah, istočasno pa precejnevali stopnjo takega predvidenega sodelovanja partnerke.

⁵⁹ Gre za eno najpogostejših obrambnih strategij v kazenskih postopkih v zadevah posilstev oziroma spolnih napadov. Obdolženci in njihovi zagovorniki praviloma trdijo, da je žrtev privolila v spolni odnos oziroma da je bilo privolitev »razumno« domnevati. »Pomagala« za prepoznavanje soglasja za spolni donos so večinoma naslednja (o njihovem vrstnem redu pomembnosti obstaja med spoloma kar široko strinjanje): (1) ženska se »loti« genitalij moškega; (2) verbalna privolitev; (3) ni upiranja, ko se moški »loti« genitalnega draženja ženske. Zanimivo. Po drugi strani je izražanje nasprotovanja v prvi vrsti verbalno, manj pogosto pa je neodzivno oziroma pasivno obnašanje. No, Pakesova in Winstonova (2007: 157) pa vendarle omenita še dokaj stopenj »osveščevalni« projekt britanske vlade (za katerega je ta namenila pol milijona funtov) z vodilnim geslom *if you don't get a YES, don't have sex*. Prevod in dodaten komentar najbrž nista potrebna.

⁶⁰ Miti o posilstvu so »pogledi in prepričanja, ki so v splošnem napačni, toda široko in vztrajajoče obstojni, služijo pa zanikanju oziroma opravičevanju moške seksualne agresivnosti do žensk« (Lonsway & Fitzgerald 1994: 134). Primeri so bolj ali manj (po) znani: ženska, ki na zmenku domnevno noče seksati, odpor zgolj

igra, da ne bi izpadla »lahka« ali »kurba«; ženska, ki gre na zmenek, mora pričakovati, da nanj »prinese« pričakovane »usluge«, kot je seks; moški nasilnejši je običajen »pojav« v »romantičnih« odnosih; moški so upravičeni »dobiti«, kar želijo, ne glede na želje ženske; izkoriščanje je neločljivo povezano s spolnimi razmerji ipd. Pa še nekaj ponazoritev tovrstnih tveganjih prepričanj: »vsaka zdrava ženska se je zmožna upreti posilstvu, če to (za)res hoče«; »če se ženske sprehajajo z globokimi dekolteji in kratkimi kril(c)i, same izzivajo težave«; »če ženska soglašala s poljubljanjem ali *pettingom*, ki uide iz nadzora, je za morebitno posilstvo odgovorna sama«...

⁶¹ Če me spomin ne vara, smo imeli pred kakšnim letom ali dvema priložnost poslušati poročila o podobnem dogodku nekje na slovenski Obali. Prav pred kratkim, tj. v novembru 2009, pa smo bili ponovno priče (ponovno stupidnemu, a - žal - razumljivemu) medijskemu hrušču in trušču zaradi domnevne uporabe *date rape drug* v ljubljanski diskoteki Ultra.

⁶² Na tovrstni premisi temelji tudi nedavna hollywoodska filmska uspešnica *The Hangover*, čeravno v ospredje zanimanja ne postavlja vprašanj spolnih zlorab (navsezadnje gre za komedijo).

⁶³ Ne pozabimo že na siceršnje »splošnejše« temno polje pri (ne)prijavljanju (domnevnih) kaznivih dejanj zoper spolno samoodločbo, tesno povezano z vprašanji (ne)zaupanja v pravično in učinkovito delovanje organov odkrivanja, pregona in sojenja, strahu pred sekundarno in terciarno viktimizacijo itn.

Paleta z vidika storilcev »(za)zelenih« substanc z »(za)želenimi« učinki je široka. V to skupino spadajo številna zdravila, predpisana za zdravljenje depresivnosti ali blaženje anksioznosti, kakor tudi nekateri anestetiki, ki žrtvi onemogočijo, da bi se branila. Najpogosteje se s posilstvom na zmenku povezujeta kemikaliji, znani pod oznakama GHB (gamahidroksibutanojska kislina, gamahidroksibutirat ali 4-hidroksibutanojska kislina)⁶⁴ in *rohypnol* (generično ime). Prva je izredno nevarna sintetična droga, ki se pogosto imenuje »tekoči ekstazi«,⁶⁵ druga pa je tableta, ki se raztopi v vodi.⁶⁶ Kljub temu, da medijske in druge kampanje (zlasti v državah, kjer je fenomen vendarle bolj razširjen) ponujajo mladim številne »nasvete«, kako se zaščititi,⁶⁷ pa je ironični truizem, da najpogostejša droga v kontekstu posilstev na zmenku ostaja alkohol (prav tam: 158–161). Ironični zato, ker (potencialna) žrtev alkoholne substance naj-

⁶⁴ Za omogočenje tega kratkega ekskurza v sfere (zame precej nevzemirajoče, pri obveznem izobraževanju pa kar »travmirajoče«) kemije se zahvaljujem Doroteji Smej, prof. biologije in kemije.

⁶⁵ Substanco je dokaj enostavno proizvesti. Je brez barve in vonja. Sicer ima rahlo slan okus, ki pa v kombinaciji z različnimi alkoholnimi pijačami zbledi. Že količina s čajne žličke zadošča za pričakovane spremembe pri žrtvi v petnajstih minutah. Kemikalija povzroča učinke, kot so sprva evforija, nato pa dremavost in zaspanost, v večjih dozah tudi popolna sprostitve mišic, bruhanje in koma, ob predoziranju ne nazadnje smrt. Z vidika okolice je droga problematična, ker je žrtev preprosto videti »zelo pijana«. Povzročča obstojno anterogradno amnezijo. Iz organizma se popolnoma izloči v 10–12 urah (Rodgers *et al.* 2004: 104–111).

⁶⁶ Podobno kot pri GHB je to substanca brez barve in vonja, prav tako brez okusa. Glavni klinični simptomi zaužitja so dremavost in zaspanost, motene motorične sposobnosti ter anterogradna amnezija. Strokovnjaki (npr. Gable 2004: 303–313) opozarjajo na nepredvidljivost učinkov kemikalije, zlasti v kombinaciji z alkoholom. *Rohypnol* je zaznaven z analizo urina v približno 72 urah po zaužitju. Ne glede na to, da je proizvajalec (kemikalija se namreč uporablja v medicinske namene) substanci dodal barvilo, je droga na trgu še vedno široko dostopna v svoji »izvirni« sestavi.

⁶⁷ Ponazoritev: (1) izogibajte se konzumiranju vsakršnih pijač, ki jih ne prejmete neposredno iz šanka oziroma jih ne odprete sami; (2) če vas kdo povabi na pijačo, naj vam jo plača pri šanku; (3) izogibajte se pokušanju pijač, ki jih še niste pili (kje je tu logika?!), in eksperimentiranju s substancami, ki zlahka prikrijejo prisotnost droge, zlasti s *shooterji*, *shotsi*, »pisanimi« koktejli, margarito, long islandi ipd.; (4) izogibajte se pijač iz skupne »bovle« oziroma tistih, ki se delijo več ljudem; (5) ne puščajte svoje pijače nenadzorovane – če se to vendarle zgodi, jo takoj zavržite; (6) pazite na prijatelje in oni naj pazijo na vas – če se (za)zdi, da je kdo upošteva popito količino alkohola videti »nesorazmerno« (!) okajen, ga nemudoma pospremite »na varno«; (7) če kdo izgubi zavest, mu ne dovolite, da »odspi«, marveč poiščite takojšnjo medicinsko pomoč in nezavestnega ne puščajte samega; (8) če (po)sumite, da ste spili GHB ali »sorodno« drogo, se nemudoma odpravite na urgenco in zahtevajte analizo urina (Pakes & Winstone 2007: 159–160). Morebitne sklepe prepuščam bralcu.

večkrat uživa prostovoljno, celo samoiniciativno, medtem ko se (vseh) njihovih učinkov ne zaveda dobro.

Sklepna opazka

Preventivni ukrepi so v kriminologiji sila izmuzljivo področje modrovanja že po »naravi stvari«, na obravnavanih področjih pa še toliko bolj nehvaležno opravilo. Sicer imamo res možnost dati »zaščitne nasvete«, kakor so bili nakazani, izobraževati že odkrite storilce »spolnih« kaznivih dejanj, educirati morebitne ranljive skupine, ljudi, ki prihajajo s slednjimi v pogostejši in/ali tesnejši stik, pripadnike organov odkrivanja, splošno javnost itn. V nebo vpijoč problem pa jasno leži v zavedanju težavnega prepoznavanja tistih okoliščin, ki se (iz) kažejo kot »rizične« – enostavneje je svetovati ljudem, naj se v vozilu privežejo z varnostnim pasom,⁶⁸ ali priporočiti ženskam, naj ne hodijo ponoči same po temnih uličicah »sumljivih« četrti. Težko pa je »svetovati«, še težje ali celo nemogoče »vsiljevati« svobodnim posameznikom, kako naj se obnašajo na zabavi, ki jo obiščejo v pričakovanju »odklopa« od ponorelega sveta, ali na zmenku, ki se ga veselijo. Čuječnost da, panika ne. Zagotavljanje dostopa do čim več informacij da, poseganje v človekovo pravico do svobode ne.

V sestavku se nisem posebej trudil poudarjati, da storilci v vseh primerih niso moški, žrtve pa vedno ženske (četudi večinoma seveda je tako), kar pa omenjam ob koncu ter se s tem navezujem tudi na prvi del razprave. Medtem ko je moško nasilje nad intimnimi partnerkami po vsem svetu pre/ipoznano kot resen družbeni problem, ki zahteva odzivanje in delovanje na številnih področjih, zgolj redki glasovi opozarjajo na dejstvo, da je slika lahko včasih tudi obrnjena (glej npr. Dobash & Dobash 2008: 87). Situacija je »presenetljiva«, saj sta »psihično« oziroma »emocionalno« nasilje pravzaprav fenomenološki izsek kriminalitete, »tradicionalno« tesno povezan z ženskimi storilkami. Podobno se velja zavedati (vsaj izkustvenih, najverjetneje pa tudi teoretsko podprtih in publiciranih, ki mi v tem trenutku žal (še) niso (po)znane) zaznav vse večje spolne »iniciativnosti«, celo »nasilnosti« žensk v sodobnem pozno/postmodernem kontekstu. Še en razlog več za plediranje k »vračanju« k humanističnim (če že, liberalno »femini-

⁶⁸ Osebo sicer menim, da je prekrškovo obravnavanje in kaznovanje posameznika, ki se ne pripne, zgrešeno, saj s to opustitvijo navezadnje potencialno škoduje (če izvzamemo kakšne malodane fantazijske konstrukcije) izključno sebi (v nekaterih primerih se je med drugim uporaba varnostnega pasu izkazala celo za nevarnejšo izbiro), utemeljevanje morebitne »posredne« škode, ki jo »povzročič«, denimo, voznik s svojo smrtjo, pa izrazito preveč ohlapno, mestoma smešno, prav tako pa nedvomno ne-vezano zgolj na kontekst cestnega prometa.

stičnim») konstelacijam, ki v različnosti (a v mnogih pogledih tudi podobnosti!) obeh spolov (u)vidi tolmun priložnosti, ne pa nepremostljivih (in destruktivnih) razlik.⁶⁹

Literatura

- Ambrož, M. (2003): Novo(odkrito)nasilje – psihično nasilje (med partnerjema). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, l. 54, št. 1, str. 15–22.
- Arnež, J. (2009): **Varnostni ukrepi zoper storilce spolnih kaznivih dejanj – nizozemski eksperiment (diplomska naloga)**. Ljubljana, Pravna fakulteta.
- Berkowitz, L. (1993): **Aggression – Its Causes, Consequences, and Control**. New York, McGraw-Hill.
- Bernik, I., Godina, V. V., Hlebec, V. (1996): **Mladi in aids (raziskovalno poročilo)**. Ljubljana, RSS.
- Berscheid, E. (2006): Searching for the Meaning of »Love«. V: **The New Psychology of Love** (eds. R. J. Sternberg, K. Weis), str. 171–183. New Haven & London, Yale University Press.
- Broach, J. L., Petretic, P. A. (2006): Beyond Traditional Definitions of Assault – Expanding Our Focus to Include Sexually Coercive Experiences. *Journal of Family Violence*, l. 21, št. 8, str. 477–486.
- Buss, D. M. (2006): The Evolution of Love. V: **The New Psychology of Love** (eds. R. J. Sternberg, K. Weis), str. 65–86. New Haven & London, Yale University Press.
- de Rougemont, D. (1999): **Ljubezen in Zahod**. Ljubljana, Založba / *cf.
- Dobash, R. P., Dobash, R. E. (2008): Women's Violence to Men in Intimate Relationships – Working on the Puzzle. V: **Gender and Crime – A Reader** (eds. K. Evans, J. Jamieson), str. 87–97. Maidenhead & New York, Open University Press.
- Erić, L. (2004): **Seksualne disfunkcije**. Beograd, Tiraž.
- Erić, L. (2009): **Strah pred smrtjo**. Ljubljana, Hermes IPAL.
- Filipčič, K. (1998): Posilstvo v zakonski zvezi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, l. 49, št. 3, str. 266–270.
- Fisher, B., Cullen, F. T., Daigle, L. E. (2005): The Discovery of Acquaintance Rape – The Salience of Methodological Innovation and Rigor. *Journal of Interpersonal Violence*, l. 20, str. 493–500.
- Forward, S. (1999): **Čustveno izsiljevanje – kako vplivajo ljudje na nas s strahom, dolžnostjo in krivdo**. Ljubljana, Tangram.
- Fromm, E. (1973): **The Anatomy of Human Destructiveness**. Harmondsworth, Penguin.
- Gable, R. S. (2004): Acute Toxic Effects of Club Drugs. *Journal of Psychoactive Drugs*, l. 36, str. 303–313.
- Hanson, R. F. (2002): Adolescent Dating Violence – Prevalence and Psychological Outcomes. *Child Abuse and Neglect*, l. 26, str. 447–451.
- Hatfield, E., Rapson, R. L. (2005): **Love and Sex – Cross-Cultural Perspectives**. Lanham etc., University Press of America.
- Jackson, S. M., Cram, F., Seymour, F. W. (2000): Sexual Violence and Sexual Coercion in High School Students. *Journal of Family Violence*, l. 15, št. 1, str. 23–36.
- Kanduč, Z. (2003): **Onkraj zločina in kazni**. Ljubljana, Študentska založba.
- Katz, J., Arias, I. (1999): Psychological Abuse and Depressive Symptoms in Dating Women – Do Different Types of Abuse Have Differential Effects? *Journal of Family Violence*, l. 14, št. 3, str. 281–295.
- Kmet, S. (2008): Emocionalna (re)konstrukcija kazenskega prava – nova pravno psihološka disciplina? *Zbornik znanstvenih razprav*, l. 68, str. 151–173.
- Korošec, D. (2008): **Spolnost in kazensko pravo – od prazgodovine do modernega spolnega kazenskega prava**. Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije.
- Kovačev, A. N. (2004): **Značilnosti in funkcije emocij ter njihov vpliv na socialno dinamiko**. Ljubljana, Visoka šola za zdravstvo.
- Lachkar, J. (1998): **The Many Faces of Abuse – Treating the Emotional Abuse of High-Functioning Women**. New Jersey, Jason Aronson Inc.
- Lamovec, T. (1984): **Emocije**. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Lloyd, S., Koval, J., Cate, R. (1989): Conflict and Violence in Dating Relationships. V: **Violence in Dating Relationships – Emerging Social Issues** (eds. M. Pirog-Good, J. Stets), str. 126–142. New York, Praeger.
- Lonsway, K. A., Fitzgerald, L. F. (1994): Rape Myths – In Review. *Psychology of Women Quarterly*, l. 18, str. 133–164.
- Lorenz, K. (2002): **On Aggression**. London, Routledge.
- Marcus, R. F., Sweet, B. (2003): Violence in Close Relationships – The Role of Emotion. *Aggression and Violent Behavior*, l. 8, št. 3, str. 313–327.
- Milivojević, Z. (2004): **Formule ljubavi – kako ne upropastiti sopstveni život tražeći pravu ljubav**. Novi Sad, Prometej.
- Milivojević, Z. (2008): **Emocije – razumevanje čustev v psihoterapiji**. Novi Sad, Prometej.
- Muršič, M. (2008a): Peklensko nasilje – emocionalnost nasilja v Peklenski pomaranči. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, l. 59, št. 1, str. 62–73.
- Muršič, M. (2008b): **Strukturne kontingence emocionalne fenomenologije medosebne nasilnosti (doktorska disertacija)**. Ljubljana, Pravna fakulteta.
- Musek, J., Pečjak, V. (1997): **Psihologija**. Ljubljana, Educy.
- Pakes, F., Winstone, J. (2007): **Psychology and Crime – Understanding and Tackling Offending Behaviour**. Cullompton, Willan Publishing.
- Primorac, I. (1999): **Ethics and Sex**. New York, Routledge.
- Reis, H. T. (1998): Gender Differences in Intimacy and Related Behaviors – Context and Processes. V: **Sex Differences and Similarities in Communication – Critical Essays and Empirical Investigations of Sex and Gender in Interaction** (eds. D. J. Canary, K. Dindia), str. 203–231. Mahwah, Erlbaum.
- Reis, H. T., Collins, W. A., Berscheid, E. (2000): The Relationship Context of Human Behavior and Development. *Psychological Bulletin*, št. 126, str. 844–872.
- Retzinger, S. (1991). Shame, Anger, and Conflict – Case Study of Emotional Violence. *Journal of Family Violence*, l. 6, št. 1, str. 37–59.
- Rodgers, J., Ashton, C. H., Gilvarry, E., Young, A. H. (2004): Liquid Ecstasy – A New Kid on the Dance Floor. *British Journal of Psychiatry*, št. 184, str. 104–111.
- Rozman, S. (2006): Predgovor k slovenski izdaji. V: **Ne recite temu ljubezen – pot iz seksualne zasvojenosti** (P. J. Carnes), str. 7–46. Ljubljana, Studio Moderna Storitve.

⁶⁹ Prim. prispevek (še zadnjič omenjene) nesojene soavtorice članka na kongresu ESC 2009 »Women Also Slap, Mistreat and Degrade« – A Feministic View Beyond Comprehension or a Step towards Real Gender Equality?

43. Schubot, D. B. (2001): Date Rape Prevalence Among Female High School Students in a Rural Midwestern State During 1993, 1995, and 1997. *Journal of Interpersonal Violence*, 1. 16, str. 291–296.
44. Sternberg, R. J. (2006): A Duplex Theory of Love. V: *The New Psychology of Love* (eds. R. J. Sternberg, K. Weis), str. 184–199. New Haven & London, Yale University Press.
45. Temnik, S. (2006): Partnerska ljubosumnost v odnosu do čustvene navezanosti in seksualnosti. *Psihološka obzorja*, l. 15, št. 3, str. 5–18.
46. Verhaeghe, P. (2002): *Ljubezen v času osamljenosti – trije eseji o gonu in želji*. Ljubljana, Orbis.
47. Willian, V.-J., Pollard, P. (2003): Likelihood of Acquaintance Rape as a Function of Males' Sexual Expectations, Disappointment, and Adherence to Rape Conductive Attitudes. *Journal of Social and Personal Relationships*, l. 20, str. 637–661.
48. Wolfe, D. A., Weberle C., Scott K. (1997): *Alternatives to Violence – Empowering Youth to Develop Healthy Relationships*. Thousand Oaks, Sage.
49. Wright, R. (2008): *Moralna žival – pogledi evolucijske psihologije na človeško naravo*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Emotional and sexual abuse in partner relationships

Saša Kmet, LL.B., Junior Researcher, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper focuses on selected criminological and victimological aspects of intimate relationships. In the first section, some characteristics of emotional dynamics of (violent) intimate partner relationships are highlighted from the psychological point of view, as well as presented an area which has been so far neglected by domestic scientific research: the »criminology of emotions«. After discussing the problem of the criminological and victimological significance of the (non)emergence of certain concrete emotions in partner relationship, the author deals with conceptual relationships between psychological and emotional violence and criticizes the reification of the first, as well as concepts in the literature that place the aforementioned categories on two different levels. In the second section, the paper addresses the basic phenomenological issues of a special type of sexual violence between (potential) partners, i.e., date rape, which deserves every attention (in the Slovene context so far insufficient) of criminological science due to the number of characteristics, dangers and contradictions connected with this phenomenon. After presenting these issues, the author indicates the need also to take into consideration exceptions to the »traditional« relationship man – woman, offender – victim and non-traditional roles these actors might play within their relationship.

Key words: sexual abuse, emotional violence, intimate partner violence, victimology

UDC: 343.54 + 176